

*Людмила Доценко
к. психол. н., доцент,
м. Київ*

Комунікативна компетентність викладача як чинник гармонізації міжособистісних взаємин у вищій школі

На сучасному етапі розвитку українського суспільства постає коло першочергових проблем, що мають бути вирішені фундаментальною психологічною наукою у зв'язку з новими потребами практики. Однією з таких є вивчення комунікативної компетентності як основи культури спілкування у педагогічному колективі, адже сучасна вища школа вимагає істотних змін у змісті психологічної підготовки викладачів.

Суттєвою складовою професійної культури педагога виступає його психологічна компетентність. Результати багаторічних досліджень свідчать про те, що більшість конфліктів, протиріч і труднощів у міжособистісних взаєминах викладачів виникають через їх недостатню психологічну компетентність. Остання, насамперед, виявляється у поверхневих знаннях психології особистості студентів, у небажанні або невмінні враховувати їх потреби, мотиви та емоційне ставлення до навчальної діяльності. Велика кількість помилок виникає і через незнання педагогом власної особистості. Викладачі часто мають недостатній рівень психологічних знань про себе, що суттєво заважає їм ефективно працювати. Психологічна компетентність викладача вищої школи полягає не лише у вмінні оптимально й оперативно розв'язувати поставлені завдання, але й у роботі на попередження конфліктів, що, в свою чергу, висуває певні вимоги до особистості педагога.

Однією з найважливіших умов встановлення особистісної взаємодії між учасниками педагогічного процесу є комунікативна діяльність викладача, спрямована на організацію поведінки та діяльності студентів через різні види спілкування. Якщо розглянути педагогічний процес зсередини, осмислити всі його діючі сили, то стає очевидним той факт, що за своїм змістом, це комунікативний процес, основою якого є спілкування. Через спілкування педагог організує поведінку та діяльність студентів, оцінює їх роботу та дії, інформує про події, що відбуваються, викликає певні емоції з приводу негативних вчинків, допомагає подолати труднощі, які виникають у процесі навчальної діяльності. В цьому контексті особливе значення має слово, думка викладача, що набуває сили лише у процесі спільної діяльності. Низька культура спілкування та психологічна підготовленість викладачів вищої школи є серйозною перешкодою до встановлення позитивних взаємовідносин, продуктивної спільної діяльності.

Вивчення комунікативної компетентності, її функцій і структури привертало увагу багатьох дослідників (С.Д. Максименко, О.Є. Туринська, О.В. Сидоренко, В.М. Куніцина, Н.В. Клоєва, Л.А. Петровська). Адже, спілкування фахівці зазвичай розуміють як багатоплановий процес розвитку контактів між людьми, детермінований потребами спільної діяльності й здійснюваний за допомогою знакових засобів. Аналіз процесу спілкування і комунікативних засобів, ресурсів, за допомогою яких відбувається передача змісту від однієї людини до іншої, дозволяє встановити їх структуру.

Суперечлива багатозначність педагогічного спілкування проявляється у тому, що воно може бути творчим процесом для обох учасників, якщо основою спілкування є вся повнота людських відносин, а також у тому, що саме у педагогічній взаємодії здійснюється побудова людських відносин. Здатність переборювати суперечності та гідно вирішувати їх, розвиває в людині найкращі особистісні якості.

Неадекватне розв'язання конфлікту зі сторони викладача, спрямоване на мінімізацію власної безпеки та досягнення психологічного комфорту «тут і зараз» без врахування індивідуальних особливостей вихованця, без аналізу драматичності ситуації

та її можливих наслідків у майбутньому, призводять до моделювання аналогічних непродуктивних способів розв'язання цього конфлікту самими студентами.

Викладач постійно зіштовхується з різноманітними проблемами міжособистісного спілкування. Відсутність культури педагогічного спілкування або її низький рівень нерідко приводять до виникнення конфліктних ситуацій, напруженості у відносинах між педагогом і студентом або академічною групою в цілому.

Успішне вирішення конфліктів залежить від загальної психологічної грамотності й рівня педагогічної культури викладача, адже основними моральними нормами, на яких ґрунтуються взаємини педагога і вихованця є: повага гідності кожного студента, довіра й уважне ставлення до його внутрішнього світу, щиросердна чуйність і доброзичливість.

Отже, при розв'язанні складних конфліктних ситуацій педагог повинен керуватись не лише своїми емоціями чи здоровим глуздом, а й відповідними психолого-педагогічними знаннями, проявляти дипломатичність, такт, бажання зрозуміти опонента (колегу, батька чи студента); побудувати з ним конструктивний діалог, не втрачаючи самовладання у спілкуванні.

Тому, нині, керівники вищих закладів освіти, інститути підвищення кваліфікації, завідувачі кафедр й методисти, а також самі викладачі мають звернути особливу увагу на підвищення власної психологічної компетентності та культури спілкування як основної її складової.